

Elsebeth Tarp:

Noter omkring feltarbejde i et kvindesamfund.

Dette indlæg skal opfattes som en præsentation af nogle emner, som jeg kunne tænke mig at tage op til diskussion på det kommende arbejdesseminar for færdige antropologer og studerende som arbejder med kvinderelevante projekter. Jeg vil i kortfattet form her præsentere 2 emner, som jeg har tænkt mig at uddybe på seminaret, nemlig

- 1) feltarbejdsituationen, der ikke så meget skal handle om feltmetodik som om vore egne oplevelser af situationen som observatører. Hvordan skaber vi en meningsfyldt hverdag i feltsituationen, hvilke krav stiller vi til os selv som "andet end turister".
- 2) En kort redegørelse for de teoretiske problemstillinger jeg arbejder med ud fra mit feltmateriale, nemlig kvindecentrerede familier, matrifokalitet, matriarkat om man vil, og ændrede socialisationsformer.

Indledningsvis vil jeg tilslutte mig de intentioner, der ligger i forslaget om et arbejdsseminar om kvindeforskning inden for antropologforeningens rammer. Det er i høj grad tiltrængt at vi som uddannede antropologer har et forum, hvor vi kan få feed-back fra kolleger, og ikke mindst få kontakt med de studerende ved faget. De fleste af os befinder os i arbejds/forskningssituationer langt væk fra instituttet på Frederiksholms Kanal, spredte i diverse institutioner. Vi bedriver antropologi, mener vi, så kvinderelevante og godt vi kan, og forsøger at følge med i de sidste hits fra bibliotekets tidsskriftshylde. Men mere og mere perifert bliver det. Og selv om der sikkert ikke blandt de færdiguddannede antro'er kan konstateres en ligefrem utæmmelig længsel tilbage til "arnen", vil de fleste af os nok alligevel have oplevet ind imellem at savne et miljø af fagfæller.

Seminaret er et forsøg på at stikke en finger i jorden og se hvad der blev af kvindedebatten. Kvindedebatuge 1975 - spændende, godt arbejde af den daværende kvindegruppe på instituttet - men hvad så? hvor gik de/vi hen? Formummede

vi hver for sig i specialeskriveriets huletilværelse bag skrivebordene, opgav vi kvindeemnerne, eller hva'?

Hvorfor blev det et enten eller i forhold til de kvindeorganisationer, vi engagerede os i, forstået på den måde at feed-back'en til instituttets faglige miljø så godt som udeblev?

Hvad sker der i dag rundt omkring blandt de "færdige" - og hvad foregår der blandt de kvindelige studerende på instituttet? (med al respekt for de mandlige kollegers bidrag, går jeg ud fra, at det er blandt kvinderne at interessen på kvindeforskning er størst.)

Der er mange spørgsmål af overordnet karakter som er vigtige at tage op på et seminar. En af de vigtigste opgaver er at få genetableret en kontakt til de aktive studenter i antropologforeningen. En kontakt på andre betingelser end de, der eksisterer i en undervisningssituation, hvor strukturen på forhånd har udstyret den "færdige" med autoriteten. Jeg tror, at vi gensidigt kan bruge hinanden på en konstruktiv måde, nogle med erfaringer, andre med en sund kritik og relevante spørgsmål.

På dette tidspunkt vil det være hensigtsmæssigt at præsentere sig selv, kort fortalt: jeg blev mag. i januar 1977 og har siden da arbejdet som undervisningsassistent uden for institut for etnologi og antropologi, og har været på forskningsophold i Sydamerika blandt Istmo Zapoteker markedskvinder. Projektet drejede sig om uddannelsers konsekvenser for kvindernes placering og muligheder, og det kom selvfølgelig til at handle om meget andet også. Mit største ønske er nu at få tid (og penge til studielåne) til at færdigbearbejde materialet, og til dernæst at fortsætte studiet af udviklingstendenserne blandt markedskvinder i andre områder.

Omkring feltsituationen:

I stedet for at snakke abstrakt vil jeg med udgangspunkt i mine egne erfaringer kaste spørgsmålet om feltarbejdspraksis ud til diskussion. (At denne praksis ikke lader sig adskille fra metoden er jeg udmærket klar over, men diskussioner om feltmetodik ender ofte i abstrakte, principielle overvejelser over skemaer, cross-checking og statistikker.)

Udgangspunkt: en mag. antropolog kommer til Latin Amerika, her: Mellemamerika. I dette område har diverse historiske begivenheder, der næppe er læseren ubekendte, skabt en situation, hvor det at være antropolog i folks bevidsthed er ensbetydende med at være 'gringo' (nordamerikaner, overs. anm.) udsendt af CIA. Og den er svær at rokke ved, når halvdelen af samtlige antropologer her faktisk må formodes at være det. Begrebet CIA er i den grad indkorporeret i det lokale sprogbrug, at vi i Chiapas-højland (Sydmexicansk delstat, hvor forholdet antropolog:indianer er næsten 1:1,, højt oppe i en fjerntliggende landsby blev hilst med "Cia, Cia" (udtalt: sia, sia), en hilsen til den hvide mand!

Altså: man kan ikke forklare at man er antro og god nok, for det siger de allesammen, og de er det alligevel ikke. Og man kan ikke sige at man er kommet for at lære dialekten, for så er man fra SIL (Summer Institute of Linguistics), et befængt, nordamerikansk protestantisk sproginstitut. SIL-repræsentanterne, eller misionærerne, blev i 'mit' feltområde behandlet efter metoden -kulde-is-negligeren-. Gode råd var dyre.

Personligt løste jeg problemet ved at fortælle at jeg ville være skolelærer, hvilket var den halve sandhed, da jeg læste på lærerseminarium, før jeg tog afsted.

Projektemne: uddannelsers konsekvenser for..... uhyre relevant, men det skjulte en barsk konfrontation med virkeligheden. Et uddannelsessystem, der har givet Mexico mange klap på skulderen i Unesco/FN, og et resultat af dette uddannelsessystem, som er barskere end man kunne have rationaliseret sig til gennem sund fornuft. En analfabet, der var enorm høj, såvel blandt kvinder som mænd, i et land med 9 års gratis, obligatorisk skolegang! En korruption inden for skolevæsenet, der siger sparto til de transaktioner, vi kender til fra Europa. En katastrofal mangel på handlingsindikativer, næsten total resignation over for problemet - indignation, men total handlingslammelse. En desperat situation for kvinder, der i dette område er de, som primært bidrager til familiens subsistens. Det er kvinder som ønsker uddannelse for deres børn, sønner såvel som døtre, som ikke opfatter en kvindes

opgave som primært at være mor, hustru og husmor. Dvs de traditionelle latinamerikanske ideologiske barrierer findes så godt som ikke her.

Men det er et område hvor kapitalismen gradvist tilintetgør det traditionelle livsgrundlag, bonde- og markedsøkonomien opløses, med tiltagende arbejdsløshed, migrationer og social elendighed til følge. Hvor børnenes arbejdskraft er uundværlig på grund af den trængte økonomi. Og hvor skolegang er en udgift, selv om skole og bøger er gratis.

Antropologens situation: tælle op og snakke, finde ud af hvorfor skolesystemet overhovedet ikke fungerer, skrive en rapport, sende den til de ansvarlige i toppen af bureaukratiet + avisen i dette land, der har såkaldt pressefrihed (med risiko for "pludselig" at miste forskningsstilladelse). Modtage et takkebrev. Invitation til kongres 1, 2 og 3 om emnet, møde med embedsmænd, der mener at være ved at få bugt med korruptionen, "det var den foregående præsidents mænd..." osv. Virkeligheden forandrer sig ikke. Folk i landsbyerne er stadig berøvet muligheden for at få opfyldt blot en af minimumsbetingelserne for selv at gøre noget ved situationen: at lære at læse og skrive.

I sin essens må spørgsmålet om antropologens feltpraksis derfor være: hvad gør man i sådan en situation? hvordan bruger man sin tid, sine informationer? hvem formidler man til?

Man kan legitimere sin tilstedeværelse som observatør på de traditionelle måder. Udarbejde en rapport om tingenes tilstand med sobre oplysninger og statistikker, som lander i arkiver hos de bevilligende myndigheder eller i embedsmændens skuffe for den slags sager. Man kan skrive til sit hjemlands offentlighed, delagtiggøre folk i skandalerne, forarge i oplysningens navn. Nogle hjemme bliver klogere af det, men i landsbyen i Mexico ændrer tingene sig ikke. Den politiske magt ligger hos de, der står bag reformerne og statsinitiativerne, og deres interesser ligger ikke i at uddanne, bevidstgøre folk, men i at skjule at folket ikke bliver uddannet. Statistikker bliver udarbejdet på skriveborde

i et kontor af to betroede ansatte. Skodderne er lukkede for at skærme af mod den brændende sol og hvad der ellers måtte trænge ind af billeder fra virkeligheden. Det er de statistikker, vi kan slå op i Statistical Yearbooks!

Man føler sig nytteløs og hjælpeløs, offer for systemet i den privilegerede ende. Vi kender vel alle den fornemmelse, selv om få snakker om den. Og egentlig må den blive mere og mere almindelig, da antropologiens genstandsområder jo i stigende omfang vil bestå af lokalsamfund, der bliver klemmt i konfrontation med en større statsmagt, i subsumtionens diverse faser.

Min hensigt er ikke at vi skal genoplive den gamle Huizer-diskussion om 'active participation' (uden derfor at forklejne denne diskussions relevans!), snarere at vi skulle tage udgangspunkt i seminariedeltagernes egne feltsituationer. En erfaringsudveksling, en diskussion af disse, og ikke en debat om etik og ideelle fordringer.

Jeg skal kort her nævne, at jeg selvfølgelig ikke fandt løsningen, men at jeg prøvede at gøre min tilstedeværelse nyttig ved at arbejde med alfabetisering i mindre kvindegrupper i slumkvarteret, på opfordring af kvinderne selv. Det var en svær og spændende proces for en ikke-uddannet pædagog, men de erfaringer, jeg har fået herigennem har været uundværlige i mine forsøg på at opstille mulige handlingsinitiativer i den konkrete situation. Initiativer, der i dette tilfælde må tages uden for rammerne af det eksisterende system af folk i lokalområdet selv.

Det andet emne, jeg gerne ville præsentere på seminaret, er nogle af udviklingstendenserne i markedskvindernes situation i det pågældende område. Af disse tendenser har jeg især fordybet mig i A) ændringerne inden for familiestrukturen, de organisatoriske konsekvenser af dette for kvindearbejdet, samt B) de bevidsthedsmæssige aspekter af denne proces, som de fremtræder i ændret socialisationspraksis og nye mobiliseringsformer af kvinder.

Det er en ordentlig mundfuld, og præciseringer af disse problemstillinger kunne fylde et nummer af dette tidsskrift. Her skal derfor, som nævnt i indledningen, kun præsenteres hovedlinjerne i A og B, i en slags projektbeskrivelse:

tegning: Gitte Dæhlin

Problemstilling:

De generelle udviklingstendenser i samfundssystemer som det mexicanske har været præget af en stigende ekspansion efter resourcer og arbejdskraft. Anlæggelsen af industriområder og storbrugsdrift har overvejende tiltrukket den mandlige arbejdskraft, som tidligere var beskæftiget ved subsistenslandbrug, håndværk, eller som daglejere. Derigennem er der sket en ændring i produktionsgrundlaget i de pågældende områder, men ændringen har kun været delvis: det oprindelige reproduktionsmønster er i en vis grad blevet opretholdt, idet arbejdskraften kun temporært har kunnet finde beskæftigelse i storbrugene/industriområderne. Den øvrige tid er det småbrugene, der er det økonomiske grundlag for reproduktionen af arbejdskraften.

Kvinderne i det lokalsamfund, som forskningsprojektet bygger på, har haft deres primære beskæftigelse som distributører af de producerede landbrugsprodukter. Deres handel eller vareudveksling har været central for lokalsamfundets reproduktion i det hele taget. De økonomiske funktioner, de herigennem har varetaget, har været fundamentale i udviklingen af disse agrarsamfund.

Med ændringerne i produktionsgrundlaget ændres naturligvis også kvindernes rolle, forstået på den måde, at hver enkelt bondes kone/datter ikke længere kan ernære sig ved at markedsføre husholdets produkter. Kvinderne må nu enten købe produkter fra andre bønder eller begynde at handle med varer, der produceres uden for husholdet. På denne måde integreres de i et større markedssystem, og deres overskud ved markedshandel vil i større grad gå til erhvervelse af produkter udefra, og kun en del vil reinvesteres i produktionen. Herigennem kommer de i konkurrence med agenter fra et større system, købmænd og lokale/nationale monopoler.

Men ud over disse økonomiske ændringer er de ideologisk-bevidsthedsmæssige konsekvenser af ændringsprocessen særdeles interessante. Disse konsekvensers komplekse natur lader sig ikke aflede direkte af ændringerne i det økonomiske grundlag, og de vil i undersøgelsen indgå som centrale elementer for at forstå totaliteten af ændringssituationen.

etodisk-
eoretiske
vervejelser:

Forskningsprojektet tager udgangspunkt i en bestemmelse af Istmo-Zapoteker kulturens specificitet og særegenhed i forhold til indianer-bondekulturer i lignende socio-økonomiske samfundssammenhænge. Særegenheden frentreder især inden for de ideologisk/bevidsthedsmæssige aspekter, hvorved disse vil få prioritet i dette forskningsprojekt.

Dette udgangspunkt afviser i sin bestemmelse ikke den betragtning, at man for at kunne analysere konsekvenserne

Teoretisk-
metodiske
problemområder:

af de samfundsmæssige ekspansions/integrationsformer må have en generel forståelse af hvilke tendenser i udviklingsprocessen, der er centrale for bestemmelsen af processens konkrete form. Jeg tænker her specielt på den socio-økonomiske udvikling, som lokalsamfundet undergår, samt hvilke påvirkninger af økonomisk karakter, lokalsamfundet er underlagt fra det større nationale system.

Imidlertid tager mange analyser af generelle udviklingsændringstræk ikke i tilstrækkelig grad hensyn til den konkrete kulturforms respons/reaktion. Opløsnings- og udviskningstendenser bliver almengjort i et omfang, der reducerer modstand mod disse tendenser til blotte "barrierer" eller "midlertidige hindringer", hvis betyning på forhånd bestemmes som undtagelser og tilfældigheder. Herigennem risikerer man, at en særdeles væsentlig forståelse af netop de specifikke manifestationer af kulturel integritet, der viser sig i diverse resistensformer, går tabt. Den "eksotisme", der lever, kan ikke altid betragtes som en reminiscens af noget en gang "været", der i dag fremstår som kulturens egenart er ligeså "ægte" som en beskrevet oprindelig kultur, den er stadig et udtryk for grupper af menneskers organisering af liv i alle dets aspekter.

Jeg vil i forskningsprojektet vælge 3 indgangsvinkler i bearbejdelsen af feltmaterialet fra Istmo Zapotekerna. Alle 3 områder er områder inden for antropologien, som jeg har beskæftiget mig med i løbet af min studietid, feltarbejde og senere i undervisningsforløb.

1).

En indgangsvinkel, der gennem den ny kvindeantropologi har givet muligheder for at nyfortolke de social-organisatoriske konsekvenser af ændrings/integrationsprocesser, specielt inden for familie- og husholdsstrukturer.

Den antropologiske forskningsmetode har traditionelt haft sit primære genstandsfelt inden for disse områder, og de nyere studier, og specielt analyser foretaget i forbindelse med den nye kvindeantropologi har været af overordnet vigtighed som supplement og uddybning af de generelle udviklingstendensers karakter.

Jeg vil specielt koncentrere mig om matrilokalitetens betydning for karakteren af lokalsamfundets reproduktionsmønster. Jeg vil arbejde med begrebet i en udvidet betydning, således at det ikke skal forstås som en residentsform alene, men som et udvidet princip for social organisation. Dvs at der i dette begreb er indeholdt aspekter af såvel økonomisk som socio-kulturel karakter, aspekter som er udtryk for den samfundsmæssige organisering af produktion og reproduktion. Begrebet er i sin udvidede betydning et dynamisk arbejdsbegreb, der kan anvendes i en diakron samfundsanalyse ved at sammenholde nogle samfundsmæssige ordningsprincipper i en strukturel definitet. Det postulerer et afhængighedsforhold mellem forskellige niveauer i den samfundsmæssige organisation, men søger dog at bestemme interrelationerne mellem disse niveauer snarere end at bestemme et ensidigt determinansforhold.

Eksemplet fra Istmo-Zapotekerne viser at matrilokalitet ikke blot karakteriserer en bestemt tendens i et traditionelt bosætningsmønster, men at et dybere studium af fenomenet netop afslører de ændringer, lokalsamfundets produktion og reproduktion har gennemløbet.

Jeg fandt i mit feltarbejde blandt den økonomisk dårligst stillede gruppe hos Istmo-Zapotekerne, at der traditionelt havde været en overvejende tendens til matrilokalitet. Denne tendens må dels forklares ved kvindernes centrale betydning for distributionen af produkterne, dels den tætte tilknytning til forældrenes hushold. De markedsførte produkterne fra de var ganske unge piger. Ved giftermål ville kvinderne (de fattigste) blive boende hjemme og ernære sig ved markedshandel, og manden ville flytte med til kvindens hushold. (Hos de mere velstillede ville

kvinderne flytte til mandens hushold, men kun for at lave husligt arbejde, ikke for at markedsføre mandens produkter.)

Jorden var oprindeligt fællesejede, men udbyttet af markedsalget tilhørte kvinderne. Nogle hushold tjente på markeds-handelen, bl.a. ved at kvinderne rejste til andre områder i Sydamerika og Guatemala, hvor deres produkter var efterspurgt. For at kvinderne kunne rejse, var det nødvendigt at andre kvinder blev hjemme og passede husholdningen (madlavning, børnepasning, køkkenhave, små husdyr etc.). Nogle hushold anvendte overskuddet til køb af jorde fra andre etniske grupper eller af mexicanske jordejere, og der investeredes således i produktionen af landbrugsafgrøder. At nogle hushold investerede i jord medvirkede til differentieringen/klassedelingen i Zapotekergruppen.

Den intensiverede markedsandel har uden tvivl fremskyndet tendensen til neolokalitet, dvs at ægtepar har etableret hushold uden for den udvidede, matrilokale familie, enten på grund af at de nyerhvervede jorde lå så langt borte fra familiens jorde, eller for at frigøre sig fra at skulle forsørge så mange slægtninge. Tendensen til neolokalitet blev også forstærket gennem den stigende påvirkning fra det omkringliggende samfund, fra den mexicanske bondekultur (mestiz-kultur), hvor neolokalitet var almindelig. Det sociale og kulturelle tilhørsforhold til matrilinien i slægten bibeholdtes dog, moderen forblev referencepunkt og magtcenter i mange udenom-økonomiske beslutningsprocesser (fx omkring ægteskabsindgåelse, civil/religiøse hverv, uddannelsesspørgsmål). Der er også en del eksempler på at en stærk økonomisk relation inden for den udvidede familie er fortsat på trods af opsplitninger. Disse eksempler indikerer dog ikke i tilstrækkelig grad, at der skulle være tale om en "skin-neolokalitet", da der i blandt de undersøgte hushold også var mange eksempler på økonomisk uafhængige, neolokale hushold.

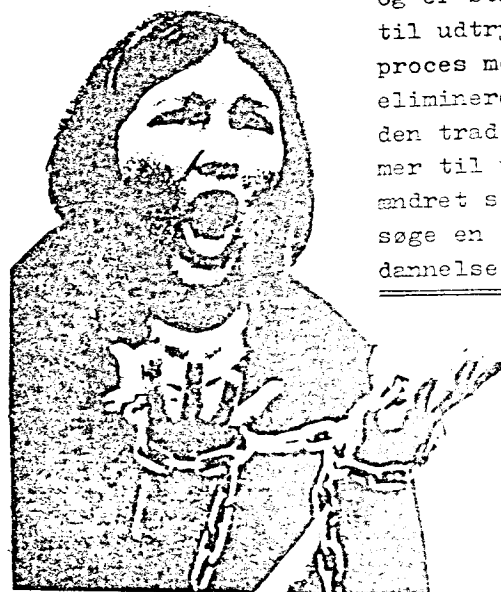
Med den voksende integration i det nationale, kapitalistiske system ændres produktionsgrundlaget i Istmo området

gradvis. En stor del af mændene drager væk fra området for at arbejde på større landbrug eller i de til landbruget eller råstofdudvindelsen knyttede industrier. Betingelserne for landbrugsproduktionen i området er dårlige, jorden udpines og lider under kroniske tørkeperioder. Landbruget kan ikke opsuge det stigende befolkningstal, og mændene søger bort. Kvinderne udvider deres handel til i stigende omfang at omfatte varer producerede i andre regioner (tekstiler og plastik), og de bliver den stabile økonomiske basis i lokalsamfundet. Mændene bidrager periodevis til økonomien, men i den daglige reproduktion er kvindernes bidrag til husholdningsøkonomien de centrale.

Med den stigende afvandring af mænd går tendensen til en matrilokalitet, eller rettere mod hvad jeg vil betegne som en kvindecentreret matrilokalitet. Dette begreb skal forstås som et historisk udviklingsprodukt, en sociokulturel kvindeenhed centreret omkring moderen med dennes ugifte sønner, ugifte døtre og gifte døtre med bortrejste mænd. De sidstnævnte har ofte boet neolokalt indtil manden forsvinder.

Kvinderne flytter tilbage til moderens hushold og indgår i den daglige organisering dér sammen med ugifte søstre og andre gifte søstre, hvis mænd arbejder i andre områder, eller rejser rundt som arbejdsløse i Mexico. De neolokale hushold opretholdes tendentielt i de tilfælde, hvor manden har et fast arbejde, dvs hvor han enten bor hjemme eller regelmæssigt vender hjem, mens de matrilokale hushold afspejler situationer, hvor mændene enten rejser rundt eller er borte i flere år ad gangen. Herved forstærkes moderens/kvindegruppens magt og indflydelse især over områder, som knytter an til den daglige reproduktion.

Der tegner sig altså en tendens til at krisen i landbruget forårsager at kvinderne genoptager en traditionel bosætnings- og organiseringsform. Men netop den neolokale tendens virker som den faktor, der bryder den traditionelle matrilokalitet og skaber den kvindecentrerede matrilokalitet.

2).

En anden indgangsvinkel, hvis særlige relevans udspringer af det specifikke i empirien er studiet af socialiseringsprocessen. Dennes specifikke karakteristika er betingelserne dobbelt aspektet i lokalsamfundets konfrontation med det større nationalsystem:

A.) En konfliktproces af sociokulturel art, der udviser flere paralleller med andre indfødte gruppers integration i et større nationalt system, og som er gældende for såvel kvinder som mænd.

B.) En konfliktproces af mere kønsspecifik karakter, karakteriseret ved at kvinderne hos Istmo Zapotekerne traditionelt socialiseres ind i en rolle, der understreger kvindens økonomiske uafhængighed og hendes fremtrædende plads i det offentlige liv. Samarbejde i større kvindegrupper omkring økonomiske og sociale aspekter ligger som den implicite norm for løsning af flere af dagligdagens problemer, og moderens autoritet gælder ikke kun inden for husholdssfæren. I konfrontationen med det nationale systems ideologi, repræsenteret gennem skolesystemet og massemedierne, kommer kvinderne ind i en sekundær socialisationsproces, der er total forskellig fra den primære. Det nationale systemsideologi i Mexico foreskriver kvinden en tilbagetrukket, underordnet rolle, og er stærkt påvirket af kønssyndromet, som det kommer til udtryk i machismo'en. Den sekundære socialisationsproces modsiger tendenserne i den primære og herigennem elimineres gradvist grundlaget for en reproduktion af den traditionelle kvindelige selvforståelse. Dette kommer til udtryk i nye kvindelige udtryksformer og en ændret social virkelighedsopfattelse. Pkt. 2) vil derfor søge en dybere forståelse af betingelser for bevidsthedsdannelse og disses sociale udtryk.

OGSÅ EN ANTROPOLOGISK VIRKELIGHED?

i juni 1979 forsvandt 3 markedskvinder fra Istmo provinsen. Kvinderne havde sul-testrejk i længere tid i protest mod bortførelsen og fængslingen af nogle mandlige, revolutionære arbejdere og bønder. Hvor mange kvinder sidder der i dag som politiske fanger i mexicanske fængsler? - der findes ingen statistikker....